

Ratten horen erbij!

▲ De rat als showdier. (Arjan Schuitman)

Arjan Schuitman [documentair fotograaf en rattenliefhebber; www.arjanschuitman.nl]

In Het Natuurhistorisch is van 13 december 2020 tot en met 21 maart 2021 de tentoonstelling 'The Rat Gazette - foto's van Arjan Schuitman' te zien. Deze expositie brengt een ode aan misschien wel het meest verguisde dier ter wereld – de rat. Documentair fotograaf Arjan Schuitman schrijft speciaal voor Straatgras over het ontstaan en de achtergrond van de tentoonstelling en zijn gelijknamige boek.

Toen ik tien jaar geleden aan mijn rat-tenproject begon, was mijn mening over de rat niet al te positief. Voor mij waren het eendenkuikenrovers en ziekteverspreiders. Na ruim een decennium fotograferen van vele situaties waarin ratten de hoofdrol spelen, heb ik mijn mening bijgesteld. Ik ben zelfs een rat-tenliefhebber geworden omdat blijkt dat de rat, net als alle andere dieren, een gewoon dier is met specifieke kenmerken en bijzondere eigenschappen waar we veel van kunnen leren. Wat we van de rat vinden en ermee doen wordt voor- namelijk bepaald door onze cultuur en de verhalen die de ronde doen. Met het boek 'The Rat Gazette' wil ik de rat anders belichten en zelfs een ode brengen aan misschien wel het meest verguisde dier ter wereld.

De naam 'Gazette' is gebaseerd op de oude kranten, 'Gazettes', om nieuws en informatie te verspreiden. The Rat Gazette is een gelegenheid om iedereen kennis te laten maken met de vaak on-

belichte kant van de rat. Hopelijk draagt het bij om het slechte imago van de rat wat op te poetsen. Bekend maakt immers bemind. De tentoonstelling van mijn rattenfoto's in Het Natuurhistorisch sluit naadloos op deze doelstelling aan.

Hoe het begon

Het fotoproject begon eind 2009 toen ik een wandeling met een natuurgids in de Biesbosch maakte en we in het water iets donkers zagen zwemmen. Het dier zwom langs de oever en had ons niet in de gaten. De gids wist natuurlijk direct wat het was: een muskusrat. Ik vond het spannend. Camera klaar, schieten maar! De gids temperde mijn enthousiasme door te fluisteren dat deze 'ratten' een plaag vormen en worden bestreden. Ik was tegelijkertijd verrast en verbijsterd. Ik ben een dierenliefhebber en daarnaast reageer ik gevoelsmatig met afkeur op wat in mijn ogen onrecht is. Een ongemakkelijk gevoel drijft me dan om uit te vogelen hoe het zit.

Fotograferen

Ik vind het fotografische proces fascinerend. Je trekt er met camera op uit, zoekt naar een bijzondere omgeving en situatie en kiest dan een gedeelte daarvan, in tijd en kader, om vast te leggen met de bedoeling iets over te brengen. De aanleiding om iets met de combinatie van fotografie, vermeend onrecht en ratten te gaan doen, was mijn eindexamen documentaire fotografie aan de Foto-academie Amsterdam. Om te kunnen slagen moest ik natuurlijk een aansprekend project presenteren. Een bijzonder onderwerp op een verrassende manier gefotografeerd. Het heeft zo moeten zijn dat die muskusrat mijn pad kruiste...

Mijn kijk op de rat

Ik realiseerde me al snel dat ik weinig van de rat afwist. Toen ik als kind met vriendjes langs de sloten struinde, zagen we een moedereend met een rij kroost achter haar aan zwemmen. Een prachtig gezicht. Na een paar dagen zagen we de

▲ De rat als museumobject: een blik op de balgen van Rotterdamse bruine ratten in de collectie van Het Natuurhistorisch. (Arjan Schuitman)

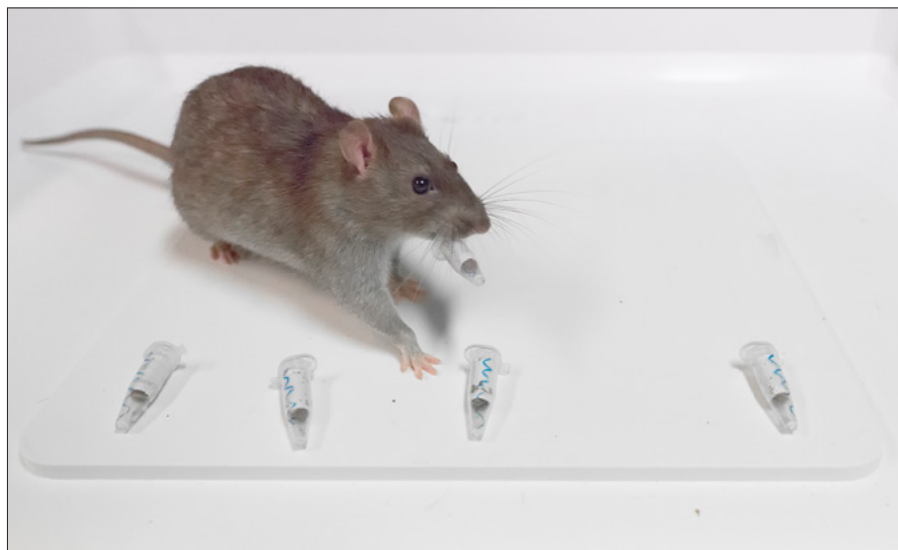
eend weer en was haar gevolg een stuk korter geworden. Een groot deel van de kuikens was verdwenen. Volgens ons kwam dat door rovende ratten en reigers en we vonden het vervelend dat we er niks aan konden doen. Daarna heb ik geleerd dat ratten vies zijn en ziektes verspreiden. Dat was dus eigenlijk mijn manier van denken over de rat voordat ik aan het project begon. Daarnaast vond ik als dierenliefhebber ook nog wat van dierproeven in zijn algemeenheid.

Schoorvoetend maar met een gezonde dosis doorzettingsvermogen en nieuwsgierigheid ging ik met mijn camera op verkenning en kwam zo steeds verder in 'de rattenwereld'. Al snel leerde ik dat er een verschil is tussen echte ratten uit het genus *Rattus* en de vele dieren die we ratten noemen maar het formeel niet zijn, zoals de muskusrat die ik in de Biesbosch zag. Ik moest me beperken en heb daarom gekozen voor echte ratten. Wat direct fascineerde was hoe de verschillende mensen die met ratten te maken hebben over het diertje dachten. Er was ongeacht de omstandigheid en activiteit bij iedereen wel respect voor het diertje. Dat verbaasde mij enorm en heeft mij zelf ook aan het denken gezet.

Rattenonderwerpen

In het begin van het project was het lastig om bij de ratten(onderwerpen) in de buurt te komen. In de vrije (stads)natuur zijn ze niet eenvoudig te zien, laat staan te fotograferen. Naast mijn persoonlijke schroom om me bij 'rattenmensen' te melden, was ook niet iedereen even blij met de aandacht. De rat is nu eenmaal een gevoelig onderwerp dat zich, onder andere vanwege de veiligheid voor de

betreffende medewerkers, voornamelijk 'achter gesloten deuren' afspeelt. Extra publiciteit wordt daarom niet altijd gewaardeerd. Omdat het juist mijn bedoeling was om het wel in de openheid te krijgen was het een kwestie van volhouden. Dat is een van de redenen waarom het tien jaar geduurd heeft om zover te komen. Gelukkig zijn er altijd mensen te vinden die wel hun nek uitsteken en willen helpen om de rat in al zijn facetten

▲ Deze speurrat wordt getraind om de geur van namaaksigaretten te herkennen. (Arjan Schuitman)

te laten zien. Zo kwam ik stapje voor stapje verder. Sommige onderwerpen, zoals bijvoorbeeld het vastleggen van dierproeven en fotograferen bij rattenfokkerijen lagen zo gevoelig of waren zo ingewikkeld om te regelen dat het drie jaar kostte om uiteindelijk toegang te krijgen. In andere gevallen is het helemaal niet gelukt. Inmiddels krijg ik gelukkig van heinde en verre tips over ratten en rattenonderwerpen. Het is geweldig om te merken dat er veel mensen met de rat begaan zijn. Het project bracht me op bijzondere plekken en in bijzondere situaties. Ratten worden niet alleen bestreden maar ook aanbeden en benut als huisdier, politie-inspecteur, showdier, circusartiest, voedsel, proefdier, onderzoeksobject, museumobject en kunstvoorwerp. Al deze onderwerpen komen terug in het boek en de tentoonstelling. Ik zal er hier een aantal uitlichten.

Speurratten

De politie zette ratten in om verdovende middelen of andere stoffen op te sporen. De knaagdieren doen daarin niet onder voor de meer bekende speurhonden. Sterker nog, ratten kunnen eenvoudig en snel worden 'omgetraind' van de ene naar de andere geur, iets wat met honden omslachtig en kostbaar is. Ik mocht het trainen van de speurratten vastleggen. De diertjes werden getraind met behulp van een klikker. Een gebruikelijke methode om dieren iets aan te leren. Goed gedrag wordt beloond met een klik met daaraan gekoppeld een beloning. Ongewenst gedrag wordt simpelweg genegeerd. Ratten begrepen binnen de kortste keren wat de bedoeling was. Het zijn enthousiaste werkers, zolang er voldoende beloning tegenover staat. Toen ik kwam fotograferen vonden ze het geklik van de sluiters van mijn camera in het begin wat verwarrend maar kwamen na een eerste aarzeling gezellig polshoogte nemen. Waarschijnlijk om na elke klik van de sluiters een beloning in ontvangst te mogen nemen. Al snel lieten ze zich niet meer afleiden. Omdat ik het trainingsproces niet wilde verstoren, ben ik voor de zekerheid overgegaan op het gebruik van een camera met een stille sluiters. Ook licht was een uitdaging. Omdat ratten nachtdieren zijn, werden ze getraind in schemerlicht - geen ideale omstandigheden voor een fotograaf om actieve ratjes scherp vast te leggen. Het compromis was een videolamp gericht op het plafond zodat er iets meer licht was maar de ratten niet werden verblind.

▲ Fotograaf Arjan Schuitman aan het werk in de rijstvelden van Vietnam. (Joost van Schaik)

▲ Ratten zijn een delicatessie in Vietnam en worden vers gevangen in de rijstvelden. (Arjan Schuitman)

Ratten als delicatessie

De kwaliteit van voedsel speelt een belangrijke rol in Vietnam. Zeker als het een delicatessie betreft. De Vietnamees die in een restaurant rat eet, gaat ervan uit dat die vers is en dus levend gevangen in de rijstvelden in de omgeving. Veel boeren zijn, behalve met het verbouwen van rijst of andere gewassen, ook actief met het vangen van ratten voor lokale restaurants. Dat is eigenlijk boeren met een dubbele pet op. Dankzij de gewassen en de ratten die zich daaraan te goed doen, kunnen de boeren naast basisvoedsel ook een delicatessie aanbieden. Ratten leveren per kilo tot tien keer zoveel op als bijvoorbeeld rijst, en rattenvangen is daardoor een belangrijke bron van neveninkomsten. Er zijn diverse methoden om ratten te vangen

en iedere boer heeft zijn eigen voorkeur. Het gaat van het vol laten lopen van de rattenburchten met water vanuit de rijstvelden, het plaatsen van klemmen of vallen op de paadjes die de ratten in de velden gebruiken tot het opjagen met stokken. Honden spelen een belangrijke rol omdat die haarfijn de aanwezigheid van ratten aangeven.

Het was een buitenkans dat ik op een avond mee mocht met rattenvangers om een bijzondere manier van vangen vast te leggen. Deze simpele methode maakt gebruik van een eigenschap van ratten en hun ogen: het reflecteren van licht en de korte tijd die ratten stilstaan om te bepalen of ze moeten vluchten of niet. De rattenjagers trekken 's avonds door de rijstvelden en schijnen met felle lampen op zoek naar reflecterende rattenoogjes.

▲ Lokaal gevangen, verse ratten zijn een delicatessie in Vietnam. (Arjan Schuitman)

Als ze wat zien oplichten duiken ze eropaf met een schepnet om de rat te vangen.

Tijdens die avond volgen wij (mijn chauffeur op een brommer en ik achterop) de rattenjager met zijn zoon op hun brommer. Ze hebben net als ik allebei een hoofdlamp op. Al direct nadat we het dorp hebben verlaten, is het raak. Priemende ogen staren ons vanuit de velden aan. De rattenjager rent met zijn schepnet de velden in, in een poging ze te vangen. Soms lukt het. Vaak ook niet. We verlaten de hoofdwegen en al snel rijden we op dijkjes van 1 meter hoog en 20 centimeter breed tussen de rijstvelden door. Ondanks dat mijn chauffeur een ervaren brommerrijder is, wiebelen we meer dan eens gevaarlijk langs de afgrond. Het is bijna niet te doen om de actie te fotograferen. Mijn hoofdlamp werkt goed, ik mag echter de jager en zijn zoon niet verblinden tijdens hun jacht, maar moet ze wel verlichten wil ik kunnen fotograferen. Al rijdend achterop is ook al geen succes omdat ik de laatste in de stoet ben en dus pas laat zie wat er gebeurt. Mijn chauffeur overlegt met de rattenvanger en al snel gaat het langzamer en voor mij dus beter. Zodra er actie is, stap ik af en probeer de rattenvanger te volgen tot aan de rand van het veld. Er staat een laag water op de rijstvelden en ik probeer mijn schoenen wel droog te houden. De rattenvanger heeft laarzen aan. Na een paar keer kijkt hij naar mijn voeten. Hij zegt wat in het Vietnamees tegen mijn chauffeur die vertaalt: ik mag hem niet meer tot aan de rand van het water volgen ondanks mijn schoenen. Er zitten giftige slangen die op dezelfde wezens jagen als wij. Hij vindt het te gevaarlijk.

Showratten

Zoals we het ook bij andere dieren kennen, worden op diverse plekken in de wereld dierenshows gehouden met ratten. De knaagdieren worden aan de hand van vastgelegde normen door een jury van experts beoordeeld op de kleur en glans van de vacht, vorm en lengte van de kop en het lijf, de kleur van de ogen, plaatsing, vorm en grootte van de oren, de lengte van de pootjes en natuurlijk de dikte en lengte van de staart. Showratten zijn op specifieke kenmerken geselecteerde en doorgefokte genetische variaties van de bruine rat (*Rattus norvegicus*). Persoonlijk vind ik het bemoedigend om te zien, even los van het fokken en alles wat erbij komt kijken, dat er een groep mensen is die wezentjes bewonderen en vertroetelen die door de speling van de natuur een iets andere genetische configuratie hebben meegekregen en daar de bijzonderheid en schoonheid van inzien. Er is nog hoop!

Tijdens het fotograferen van een rattenshow in de Verenigde Staten ontstond er een enorme commotie. Ik sprong er direct op af en zag nog net dat er een man, die ik nog niet eerder had gezien, met een kartonnen doos in zijn handen met enige vastberadenheid de ruimte uit werd gezet. Buiten liet hij mij zien wat hij in de doos had: een dikke rat die volledig apathisch voor zich uit zat te staren. De man had wat zaagsel op de bodem van de doos gestrooid en een witte druif als voedsel gegeven. Hij had de zieke rat langs de weg gevonden, meegenomen om te verzorgen en zocht naar iemand die het diertje kon helpen. Hij was op de fiets al langs twee dierenartsen gereden. De eerste wilde sowieso niet helpen en de tweede

▲ Deze zieke zwarte rat was niet welkom bij de rattenshow. (Arjan Schuitman)

wilde het diertje euthanaseren maar dat kostte geld en dat had hij niet. Toen hij van de rattenshow hoorde, hoopte hij dat de aanwezige rattenshowliefhebbers en -deskundigen zouden kunnen helpen en liep nietsvermoedend met doos en rat de showruimte in. Hij kwam dus bedrogen uit. De showrattenshowliefhebbers die in de doos hadden gekeken, zagen al snel dat het om een wilde zwarte rat (*Rattus rattus*) ging en dat was een direct gevaar voor alle aanwezige en prijswinnende showratjes vanwege eventuele besmettingen. De man werd er dus met rat en al uit gezet en moest zijn zoektocht naar hulp met de rat in de doos achterop de fiets weer voortzetten. Ik vind hem een held.

Dierproeven

Ratten zijn goede modellen voor het menselijk lichaam. Omdat het onethisch is om allerlei experimenten op mensen uit te voeren, worden noodzakelijke onderzoeken eerst op dieren uitgevoerd en afhankelijk van de uitkomsten op een veilige manier bij mensen voortgezet. Voordat dierproeven mogen worden uitgevoerd moet eerst onomstotelijk worden aangetoond dat er geen andere methode is om het experiment uit te voeren en moet er alles aan gedaan worden het ongemak voor het dier zo beperkt mogelijk te houden. In de tentoonstelling laat ik foto's van een dierproef zien waarbij een rat in zijn hersenen een holle naald kreeg geïmplant. Doel van deze proef was om het effect van stresshormonen op besluitvorming te onderzoeken. Het was onderzoekers opgevallen dat mensen die al diep in

▲ Ratten zijn ook geliefd als huisdier. (Arjan Schuitman)

▲ Via het implantaat in de schedel van deze laboratoriumrat kunnen onderzoekers de werking van het brein bestuderen. (Arjan Schuitman)

de problemen zitten het lastig vinden overzicht te houden en de juiste besluiten te nemen om de problemen op te lossen. Sterker nog, het leek er zelfs op dat juist de verkeerde beslissingen werden genomen met als gevolg dat de problemen zich alleen maar opstapelden. Dit proefdieronderzoek is op diverse plekken in de wereld uitgevoerd om te begrijpen hoe mensen die in de problemen zitten effectief geholpen kunnen worden om de juiste beslissingen te nemen.

Aan het begin van mijn fotoproject kwam ik in gesprek met verschillende mensen die werkzaam zijn in de ratenindustrie om te proberen dierproeven met ratten te fotograferen. Dat was niet eenvoudig en het werd snel duidelijk dat er op verschillende plekken in de wereld verschillend over ratten en de toepassing van dierproeven en de behandeling van proefdieren wordt gedacht. Een uitspraak die mij altijd is bijgebleven ging over de behandeling van dieren tijdens onderzoek: "We moeten de wereld niet op zijn kop gaan zetten en de rat humaan gaan behandelen". Vooral de implicatie daarvan dat er dus rangordes zijn vind ik nog altijd lastig. Gelukkig is de meerderheid van de mensen die met ratten werken in het kader van onderzoek juist heel begaan met het welzijn van het diertje en is het dierenwelzijn bij dierproeven in Nederland gewaarborgd door de Centrale Commissie Dierproeven. Ik weet persoonlijk nog steeds niet

wat ik moet vinden van dierproeven. Het is een onderwerp waar ik nog verder onderzoek naar wil doen.

Wat vind ik nu van de rat

Of je ratten bestrijdt, gebruikt of er puur van geniet, je ontkomt er niet aan om ze goed te bestuderen en dat zorgt voor een zeker respect voor deze knaagdierdijtjes. Hun overlevingsdrang is groot en ze zijn zo slim dat ze makkelijk een loopje met ons nemen. Ik ben in de afgelopen tien jaar een rattenliefhebber geworden. Ik heb meer dan eens verschrikkelijke situaties voor de rat en daardoor ook voor mijzelf meegemaakt. Gelukkig stonden daar weer genoeg situaties tegenover waar er juist wel heel liefdevol en respectvol met ratten om werd gegaan. Het is te makkelijk om de slechte situaties te veroordelen, aan de kaak te stellen of ervoor weg te lopen. De belangen die wij als mensen in uiteenlopende situaties hebben zijn daarvoor te verschillend. Zo zijn we als patiënt minder afkeurend als het om dierproeven gaat dan als gezond persoon. Als je wilde ratten in je eigen huis hebt, ben je minder principieel over dierenwelzijn tijdens de bestrijding dan wanneer ze bij de burens zitten.

Ik herken het als ratten in de omgeving aanwezig zijn en weet precies hoe dat klinkt en ruikt. Het doet me plezier als ik ze in een fijne omgeving zie. De rat is een diertje zoals alle andere, niet

meer en zeker niet minder. Wij hebben de rat overal gebracht en een leven zonder de rat is ondenkbaar. Nu moeten we er in elke situatie ook goed voor zorgen. Laten we kijken naar wat de rat voor ons betekent en wat wij voor de rat betekenen. Dat is precies wat 'The Rat Gazette' beoogt. Met een boek in combinatie met een expositie gaat dat zeker lukken. ◀

Arjan Schuitman - The Rat Gazette -
Uitgeverij Komma, Den Haag | Engels-
talig | 160 pagina's | 21 x 27 cm
ISBN 978-90-831035-2-5 | € 29,95